

НОВОГОДИШНИТЕ ПРОГРАМИ НА НАЦИОНАЛНИТЕ ТЕЛЕВИЗИИ В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 2000-2024 Г.

ЖАНА ПОПОВА

New Year's Programs of National Televisions in Bulgaria in the Period 2000-2024

Zhana Popova

Резюме: Студията дава възможност да се отговори на въпроса какво се променя в начините на празнуване, показвани по телевизията в новогодишната програма след 2000 г. до 2024 г., когато режисьори, продуценти, сценаристи, актьори и собственици на телевизии нямат наложени предписания какви идеологически задачи да изпълняват и имат свободата да творят как да се празнува Нова година в празничната програма. Текстът представя резултатите от изследването на избора на създателите на новогодишната празнична програма в телевизионния „канон“ на Българската национална телевизия и двете частни национални телевизии Би Ти Ви и „Нова тв“ в периода 2000-2024 г. Показан е механизмът как от площада в телевизията се утвърждават четири основни елемента на новогодишното посрещане: словото на президента на Република България, химна, „Дунавското хоро“ и „Многая лета“. Изследването показва, че с елементите на старата идеологическа система преди 1990 г. телевизиите изграждат нов комерсиален продукт като новогодишната тв програма, а от тв скечове с политическа сатура след 2000 г. се раждат някои бъдещи политици.

Ключови думи: политическа сатура, забавни програми, демокрация, медии

Abstract: The study is an opportunity to answer the question, what is changing in the ways of celebration shown on television in the New Year's Eve program after 2000 until 2024, when directors, producers, writers, actors and television owners have no prescriptions on what ideological tasks to perform and have the freedom to create how to celebrate the New Year in the new program? The text presents the results of the research on the choice of the creators of the New Year's Eve program in the television “canon” of the Bulgarian National Television and the two private national TV channels - bTV and Nova TV in the period 2000-2024. The paper shows the mechanism of how the four main elements of the New Year's Eve celebration are established from the square to the television: the speech of the President of the Republic of Bulgaria, the anthem, the *Danube Horo* and *Mnogaya Leta*. The study shows that with the elements of the old ideological system before 1990, TV stations built a new commercial product such as the New Year's Eve TV program, and from the TV sketches with political satire after 2000 some future politicians were born.

Keywords: political satire, entertainment, democracy, media

Новогодишните програми на националните телевизии в България в периода 2000-2024 г.

ЖАНА ПОПОВА

Въведение

В текста е направен опит да се отговори на изследователския въпрос – какви елементи за традиционно празнуване утвърждават три от националните телевизии чрез новогодишните програми след 2000 г.?

Преходът от планово социалистическо управление към демокрация и пазарна икономика в периода след 1990 г. е белязан и от постепенна промяна в културата на празниците в България. В този текст е анализирана промяната, която една специфична празнична програма отразява като съществена част от телевизионната култура – новогодишните телевизионни програми. Още в началото трябва да се има предвид, че това са целодневни програми, с многократни повторения в следващите дни. Тук е представен анализът само на програмите, с които се посреща новата година **по трите национални телевизии БНТ, Би Ти Ви и „Нова тв“ в периода 2000-2024 г.**, като е използвана извадка от три вътрешни периода.

Всяка периодизация на промените в телевизията би трябвало да отчита две реалности – за разлика от печатните издания, в телевизията промените не настъпват толкова бързо и почти през цялата 1990 г. и през 1991 г. се излъчват програми, снимани преди 1989 г. По държавната тогава Българска телевизия (БТ) се променят новините, актуалните предавания, появява се една от най-важните части от програмата – прякото предаване на политическите преговори на Кръглата маса, предизборните дебати и клипове на новите политически сили, появява се и нова политическа сатира, правена от студенти, участващи в различни политически младежки съюзи – „Ку-ку“, променя се отношението към журналистиката. Телевизионната сатира изживява най-силния си период – с предаване като „Улицата“, в което са заложени и голяма част от успехите, но и от стереотипите в пародирането на проблемите в българското общество (вж. Ibrosheva, Elza, Maria Stover, 2017). Особено видима е разликата между телевизионната промяна още през 1989-1990 г. в Румъния (Mustata, 2012). Но новогодишните програми бележат няколко основни промени – естрадната музика е

етикетирана като музика от близкото минало, която е омръзнала на аудиторията, стремежът е да звучат български рок и пънк групи.

Втората реалност често се пропуска в анализа на историята на телевизията – периодът на преход към демокрация не е хомогенно време и продължават да съществуват различни форми на цензура, въпреки че цензурата е забранена след 1990 г. Политическата сатира и публицистиката попадат под удара на новата цензура.

Пренасянето на телевизионни елементи в телевизионната сатира след 1991 г. от времето на социалистическата телевизия, когато телевизията е подчинена на идеологическите и агитационни функции на държавните органи, е особеност, която отчитат редица изследователи. (Imre, 2016; Mihelj, 2012; Angelova, 2018). Вероника Пехе разглежда променения пейзаж на паметта след 2000 г. и ролята на медиите и филмите в създаването на постсоциалистическата носталгия и политиката на героизъм в чешката популярна култура (Pehе, 2020: 27-64). Подобна картина можем да открием и в много от изследванията за електронните медии в Източна Европа (Mihelj, 2017; Porova, 2020; Marinos, Spassov, 2023). По-различна перспектива към употребите на „носталгията“ в балканските медии предлага Лъчезар Вачков, който задава въпроса към едно и също минало ли изпитваме носталгия, когато говорим за „ретро програми“ (Вачков, 2023).

През 90-те години се появяват и първите частни телевизии. Първите частни регионални телевизии започват да работят едва след 1993 г., когато за първи път излъчва ТВ „Родопи“ в Кърджали. През 1990-1991 г. в съдържанието на Българската телевизия (както се нарича тогава преименуваната едва през 1992 г. Българска национална телевизия) се излъчват едновременно и новите комедийни предавания, правени седмица след седмица, и сниманите през 1989 г. забавни програми – в развлекателното съдържание телевизията не се трансформира толкова бързо от ноември 1989 г., макар че в много от историческите прегледи на промените, началото автоматично се поставя 1990 г. Към момента на провеждане на изследването **няма достъп** до архива на БНТ, а това е проблем за изследването на близкото минало. Не са запазени и новогодишните програми от 90-те на голяма част от създадените тогава нови кабелни оператори. Липсващият архив не ни дава възможност да видим как собствениците на търговските телевизии мислят новогодишната програма. Трудно е да се намерят и всички новогодишни програми от 90-те в продължилата да функционира като държавна медия в периода 1990-1999 Българска национална телевизия.

Изследването дава възможност да се отговори на въпроса какво се променя в начина на празнуване, показван по телевизията в новогодишната програма след 2000 г. до

2024 г., когато режисьори, продуценти, сценаристи, актьори и собственици на телевизии нямат наложени предписания какви идеологически задачи да изпълняват и имат свободата да творят как да се празнува Нова година в празничната програма.

Празниците след 1990 г.

Даниела Колева в изследването си „Празниците при социализма и техните употреби“ показва как е извършена трансформацията на празничната система в България по време на управлението между 1944-1989 г. Тогава празникът Нова година попада в категорията на празници с национално значение, свързани с „патриотичното възпитание на народа“: „Всички празници са разделени на такива с национално значение (9 септември, 24 май, 2 юни, 3 март, Нова година, които трябва „да развиват и усъвършенстват главно патриотичното възпитание на народа“), празници с международно значение (7 ноември, 1 май, 9 май и 8 март, чиято цел е „възпитание на народа в дух на пролетарски интернационализъм“), тържества и чествания, посветени на велики български личности; трудови и професионални празници. Документът препоръчва да се акцентира върху семейно-битовите празници, като се „развива тяхното непринудено философско, нравствено и естетическо възпитание, строго да се спазват тяхната интимност и топлота...“ (Колева, 2021). Кристина Дончева анализира процесите, чрез които Коледа (Рождество Христово) и Нова година пресичат границите между частното и публичното поле (Дончева, 2017).

През 1990 г. не настъпват веднага съществени промени и в празнуването на онези празници, които не са свързани с идеологията на датите 9 септември, 7 ноември. През 1992 г. Министерският съвет и Народното събрание извършват процес по установяване на празничната система с нов – демократичен знак: но като резултат отново е одържавена идеята кои са празничните дни, а обществото се споразумява кои са важните празници, кои са важни за утвърждаване на държавността. През 2024 г. в Кодекса на труда е записано:

Официални празници са:

1 януари – Нова година;

3 март – Ден на Освобождението на България от османско иго – национален празник;

1 май – Ден на труда и на международната работническа солидарност;

6 май – Гергьовден, Ден на храбростта и Българската армия;

24 май – Ден на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност;

6 септември – Ден на Съединението; 22 септември – Ден на Независимостта на България;

1 ноември – Ден на народните будители – неприсъствен за всички учебни заведения;

24 декември – Бъдни вечер, 25 и 26 декември – Рождество Христово;

Велики петък, Велика събота и Великден - неделя и понеделник, които в съответната година са определени за празнуването му. (Кодекс на труда, <https://www.justice.government.bg/home/normdoc/1594373121>)

Първоначално Великден остава извън институционализираната чрез закон празничност, тъй като е в почивен ден и не е вписан в този списък на празниците. Но през 2010 г. държавата се намесва в осигуряването на почивни дни – петък и понеделник са обявени за почивни дни. През декември 2020 г. Народното събрание променя през Кодекса на труда назоваването на официалния празник „24 май – Ден на българската просвета и култура и на славянската писменост“ е променено на: „24 май – Ден на светите братя Кирил и Методий, на българската азбука, просвета и култура и на славянската книжовност“.

Рамка на изследването

Изследователският интерес е насочен към един специфичен фон на празнуването на Нова година за немалка част от зрителите – телевизионните новогодишни програми на няколко национални телевизии в периода след 2000 г. Какви са представите за забавление в почивните дни на 31 декември срещу 1 януари? Кои са задължителните елементи и как политическата сатира или хорото са се превърнали в задължителни, след като почти десетилетие няма институционална цензура или комисия, която да одобрява новогодишните програми след 1999 г.? Каква е ролята на частните телевизии в празнуването на един публичен и личен празник? Кои диктува „канона на празника“?

Основната теза, от която тръгва изследването е, че след 2000 г. **телевизията централизира спонтанно зародили се или пък организирани от общините на градския площад и улицата начини на празнуване на Нова година, въпреки че вече няма централни органи на властта.** При свободен избор, пазарна икономика и демократично разбиране за начина на общуване между различните общности в обществото продължава да се търси единен канон за отбелязването на Нова година, изработен от частни и обществени медии. Консенсусът между медиите би бил добра форма на разбирателство в обществото, но празникът се превръща от време, в което се утвърждава колективната идентичност, във време, в което корпоративни интереси, нерядко примесени с политическа цел, определят какви да бъдат и как да празнуваме като държава празник, който не е държавен.

Една от водещите хипотези е, че телевизионните новогодишни програми не само служат за утвърждаване, но създават държавническото и патриотично възпитание на народа със символиката на Нова година, въпреки че вече няма централна идеологическа доктрина на управление на забавните програми. Така елементи от близкото минало, които никак не са били задължителни за правените

по времето на социалистическата телевизия новогодишни програми, след 2000 г. са станали неизменен ресурс на държавно забавление, а не на народна традиция или общностни практики, които се измислят от хората.

Обект на изследването са 24 новогодишни програми по 3 телевизии с национално разпространение – Би Ти Ви, „Нова тв“ и БНТ. Периодът е от 2000 г., когато е излъчена първата новогодишна програма на новата частна национална телевизия Би Ти Ви, до 2023/2024 г.

Анализираните са архивите в интернет на програмите на БНТ, Би Ти Ви и „Нова телевизия“, излъчени в празничната нощ на:

- 2000–2001 г., когато е началото за Би Ти Ви – първата частна национална телевизия;
- 2006/2007 – тъй като на 1 януари 2007 г. е празнувано официално и тържествено приемането на България в Европейския съюз;
- през 2022/2023 г., когато Русия обявява „специална военна операция“ в Украйна, с което започва война, продължаваща и през 2025 г.

Едно локално столично събитие от 2000 г. обаче се оказва ключово за този период, като създава рамка на празнуването на Нова година – излъчването на спектакъла „Сцена под звездите“ на Столичната община по Българската национална телевизия. В това излъчване наблюдаваме четирите основни елемента на новогодишната празнична програма, които ще се повтарят по трите телевизии през следващите двадесет и повече години и ще се превърнат в четирите големи символа на празнуването на нова година.

Най-напред само БНТ, а след това постепенно и Би Ти Ви и „Нова тв“ се опитват да поддържат в едно на Нова година четири големи символа:

- обръщането към бог (с изпълнението на „Многая лета“),
- държавността (словото на президента),
- родината (химна)
- и народната радост (с „Дунавското хоро“).

И частните, и обществената телевизия ни казват, че Нова година е публичен празник, празнува се с общността. Всяка година настояват, че е празник на народа, като изтъкват мултиетническо музикално и кулинарно богатство на този народ. Какво става обаче с немюзикалните и некулинарно надарените хора от малцинствата? Телевизиите ги показват на празника само ако пеят и танцуват.

В този текст Няма да откриете анализ на т.нар. народна или фолклорна музика (вж. повече за назоваванията в Димов, 2019а; Димов, 2019b; Пейчева, 2008; Пейчева, 2019),

която винаги присъства в новогодишните програми на БНТ през деня и по-скоро липсва в края на 80-те години и в началото на 90-те в нощната програма през годините. Не е поставен фокус и върху рок музиката, която е част от новогодишната еkleктика и заслужава специално внимание.

Въпреки че много често в медийни публикации се твърди, че новогодишните програми по времето на управлението на Тодор Живков преди 1989 г. съдържат народни танци, за тези след 1989 г. това изобщо не е характерно. Може да открием стилизирани фолклорни елементи в естрадната дискотечна музика през 80-те години на XX в. (напр. в песен на Васил Найденов, на която студийната публика танцува в дискотеката право хоро, в песен на Георги Христов или на Стефан Димитров), но не и участие на народни състави в част от програмите точно в полунощ. Народната музика е обособена в специални празнични предавания през деня. След 1991 г. към народната музика няма еднозначно отношение в употребите ѝ в новогодишните програми, подобно на естрадната музика. Разликата е, че след 1991 г. една част от естрадните музиканти са политически ангажирани и отказват да бъдат „естрадни музиканти“, други се отказват от музиката, трети – емигрират (Стателова, 2018; Ророва, 2023). С държавните фолклорни състави и създадените частни инициативи ситуацията по време на прехода към демокрация е по-различна.

Централизирането чрез телевизията на „Дунавското хоро“ и „Многая лета“ на Нова година

Две музикални изпълнения – на „Дунавското хоро“ и на „Многая лета“, които са записани и звучали и по времето на държавния социализъм – никога не са били *задължителна* част от всяка новогодишната програма преди 1990 г. **След 2003 г.** обаче стават задължителни елементи на телевизионните програми по националните телевизии. Как се случва това ново „традиционализиране“ (по Лулева, 2000) на елементи, които са от различни политически времена? Защо едно хоро от Северна България става „новогодишното хоро“ на хора с различна традиция във фолклорните области на България? Как музиката на Дико Илиев, която е популярна през 80-те години на миналия век, става „любима“ на Нова година, като е „задължителна“ заради традицията, въведена чрез телевизора по време на различни управления след 2003 г. вече повече от 20 години? Хорото влиза чрез излъчването по телевизията на организирани от общините празници.

Идеята за „славянството“ и източноправославното християнство

През 80-те години на XX век изпълнението на „Многая лета“ след обръщението на държавния глава не е задължителна част от новогодишните програми по

телевизиите. От 2000 г. всяка година звучи записът на „Многая лета“ на Борис Христов, който е направен през 1976 г. в България, с хора на храма „Св. Александър Невски“ за черковнославянски песнопения. Трудно е да се установи дали това произведение е включвано в новогодишната програма през 90-те години на миналия век. Гласът на Борис Христов преминава като свързващ елемент между различни като идеология и управление „минали времена“. След 1990 г. оперният изпълнител Борис Христов е символ на „българското“, което е признато на Запад (според български медии след 1990 г.) – заради успеха му в Италия, заради даренията, които прави за изкуството на България.

След средата на 80-те години на 20 век народната музика има специфично място в празничния новогодишен ден, но по-скоро това е времето за модерната музика – има новогодишни тв програми, които не съдържат фолклорна или авторска музика, интерпретация на хоро или ръченица. В средата на 80-те години някои от тях завършват с „Моя страна, моя България“. През 21 век „Дунавското хоро“ се изпълнява не само на Нова година, но и на почти всички празници. Често изпълненията на духова музика в националните телевизии на този ден са записи на изпълнения на зваргейски или военен духов оркестър.

Първоначално при появата на частната национална телевизия Би Ти Ви след 2000 г. хорото **не е елемент от телевизионната им програма**. Когато през 2000 г. БНТ започва да излъчва програма от столичен площад с празнуващи хора, които играят северняшко хоро, година след година това се превръща в „традиция“ в цялата страна, въпреки че през това време са особено разпространени регионалните телевизии и фолклорните им програми. В полунощ спектакълът на площада „Сцена под звездите“, който спасява новогодишната програма на БНТ, завършва с три повтарящи се елемента: „Многая лета“, в изпълнение на Борис Христов, т.нар. „Дунавско хоро“ с автор Дико Илиев и новогодишното обръщение на президента на Република България.

„Дунавското хоро“, чийто автор не е народът и защо точно на Нова година?

Въпреки че през 2024 г. много онлайн издания назовават „Дунавското хоро“ – „традиционното новогодишно „Дунавско хоро“; въпреки че към днешна дата дори в учебници по музика за 6 клас се казва, че това хоро традиционно се играе на Нова година (и с това тази вече институционализирана през шоу програмите новогодишна традиция се превръща в образователен канон), всъщност през 90-те години на миналия век новогодишните програми нямат стриктно спазвани задължителни елементи, освен президентското слово. През 90-те години има променено отношение и към българската музика, записвана по времето на Тодор

Живков. Музиката на английски език е предпочитана. Част от групите пеят на английски език.

Как се възражда интересът към Дико Илиев в телевизиите? Отбелязването на годишнините на Дико Илиев и новите записи, направени в Българското национално радио през 1998 г., честванията на 100-годишнината и 110-годишнината от рождението на композитора, обръщат отново внимание на телевизиите към тази музика.

„Дунавското хоро“ има автор, според своята дълга медийна история. Най-напред радиото, а след това и телевизията утвърждават ролята на композитора Дико Илиев като автор на хорото. Телевизионните репортажи ни показват, че през 2023 г. „Дунавското хоро“ не се изпълнява само на Нова година, а и на 3 март, на Великден, на някои от празниците на градовете.

Дико Илиев работи върху няколко подобни хора и маршове с оркестъра на 36-и пехотен Козлодуйски полк през 30-те години на 20 век. През 2024 г. в страницата на Съюза на композиторите има биографична справка, според която Дико Илиев:

На 19 години написва първото си хоро за духов оркестър – известното “Искърско хоро” (1917). Правите му хора за духов оркестър са придобили изключителна популярност и се възприемат като съвременни фолклорни образци на северняшките прави хора. Особено плодотворен творчески е периодът на съвместна работа с диригента на гарнизонния оркестър в Оряхово, чешкият капелмайстор Ал. Вейнер (1931-41), когато Дико Илиев пише най-популярните си хора и маршове. (официална страница на Съюза на българските композитори).

След смяната на управлението на 10 ноември 1989 г. медиите често припомнят специалното отношение към работата на Дико Илиев по времето на гържавния социализъм, непрекъснато през годините повтарят снимка на най-дълго задържания се гържавен глава Тодор Живков как играе „Дунавско хоро“ и обяснения за фаворизиране на композитора от страна на Живков.

През 2022 г., когато няма официална комисия или орган, който да ограничава новогодишните програми или да диктува кое е задължително, празникът на пръв поглед е оставен на самоорганизацията на празнуващите. Общините превръщат Нова година чрез градския площад в колективно празнуване.

Една „забрана“ през 2022 г. от организация за защита на авторското право на изпълнението на „Дунавското хоро“ води до ревитализация на специфичен медиев култ към това хоро. Появяват се многобройни текстове в интернет изданията и новините на електронните медии, според които „традицията“ да се играе „Дунавско хоро“ непосредствено след президентското обръщение в полунощ на

Нова година **е застрашена**. Организацията за защита на авторското право „Музикаутор“ обявява, че трябва да се заплащат правата на наследниците на композитора Дико Илиев. Тази забрана да се изпълнява хорото в заведения и на общинския площад, ако не са платени правата, предизвиква поредица от интервюта с наследниците, в които обясняват, че не те спират хорото за посрещането на Нова година през 2023/2024.

Ето какво пише на страницата на БНТ след репортаж на Даниела Димитрова по БНТ на 31.12.2022 г.:

„Дунавското хоро“ обаче е символ на веселията в Новогодишната нощ на поколения българи и по традиция звучи след речта на президента, химна на България и „Многая лета“. Събира хората по площадите и е едно от най-лесните, защото броенето му е двутактово. Превърнало се е традиция по сватби и други големи тържества. Затова предупреждението на „Музикаутор“ да не се пуска на публични места без уредени права, притесни представителите на развлекателния бранш. „Хората си го знаят и си го обичат. Да кажат колко трябва да се плати. Като трябва, утре няма да го пускаме хорото. Това хоро е с много лошо качество. „Музикаутор“, като искат авторски права, да вземат да направят един хубав ремастър на хорото и да уведомяват предварително за тия неща. Контролът ще го пуснеш в 0 ч и 5 минути и кой ще дойде да погледне и ще ти каже дай да ти направя един акт. Странно ми е!“, казва диджеят Йордан Йорданов. Министерството на културата отговаря за контрола дали Дунавското хоро звучи с валиден музикален лиценз или не, а проверки в новогодишната нощ не са изключени.“ (Димитрова, Даниела, БНТ, 31.12.2022. <https://bntnews.bg/news/bez-dunavskoto-horo-na-nova-godina-1218674news.html>)

През 70-те години на миналия век авторите и режисьорите на празнични програми иронизират всички изпълнители, които искат да бъдат показани по модерната тогава телевизия. През 2000 г. се появява първата частна национална телевизия с обещание за нов начин на забавление – американски филми, кеч състезания, игри. В първата новогодишна програма през 2001 г. авторите по Би Ти Ви иронизират пак същото като в миналото на БНТ – мечтата на всеки обикновен човек да бъде показван по телевизията. Хорото е възможност всички да бъдат показани като част от празника. Но „Дунавско хоро“ в началото на века по частните телевизии – няма.

Запад и Изток преди и след промените; Европейски съюз на площада, а правителствата осигуряват светлината

През 1987 г. балерини с голи гърбове и с лъскави бюстиета танцуват латиноамерикански танци и кан-кан преди полунощ на Нова година по първа програма на единствената тогава държавна телевизия. Мъжете са с официални костюми и фракове, с алюзия за забавляваща се Виена, така както си я представят

Ил. 1. Новогодишната програма на Българската телевизия от 1987 г. е излъчвана по БНТ 4 през 2023 г.

режисьорът Младен Младенов, сценаристите Младен Младенов и Стефан Илиев, а автор на диалозите е Иван Кулеков. Една от най-известните певици – заслужилата артистка¹ Богдана Карадочева изпълнява песен за Нова година, написана от композитора Стефан Димитров. Васил Найденов танцува със студийната публика в тв студио около него на песента му, в която дискоритмите са съчетани с право хоро. Сатирата е ограничена до саморефлексия на самата телевизия – водещите и актьорите Никола Анастасов и Георги Парцалев се надсмиват над себе си като повтарящи се водещи на Нова година. Единият от тях казва, че тази програма я е гледал, даже миналата година я е водил. Самата телевизия е иронизирана като средство, което разделя хората и ги кара да говорят и да мислят еднообразно... Почти както днес иронизираме ефектите от мобилните телефони и социалните мрежи. Сатиричен скеч, в който Татяна Лолова пародира „силата на архитектурната мисъл“, която е създала боксониерата (в живописната ѝ игра е описано „нещо като асансьор вместо жилище“), е основната критика към всекидневието. Основната ирония обаче е в скетчове за отношенията между мъжа и жената. Бисер Киров пее за Дядо Мраз, а накрая на програмата звучи „Моя страна, моя България!“

Преди политическите промени от 1990 г. по празниците се излъчват записи на концерти на Тина Търнър, Алла Пугачова, Джани Моранди, Салваторе Адамо, Оскар

¹ Званията заслужила артистка и народна артистка отпадат след 1990 г. в надписите на телевизията.

Бентън, Карел Гот. В новогодишната програма в края на 80-те години на 20 век няма „Дунавско хоро“ в програмата до полунощ. Следва обръщението на гържавния глава. През 1987 г. е пародирана известността, славата и повторението на едни и същи образи от самата телевизия. Както се вижда на ил.1, която показва повторение на новогодишна програма от 1987 г., и ил.2, от програма от 2023 г. – няма съществена разлика в образите на танцуващите жени преди и след края на гържавния социализъм. Сравнението на двете изображения показва, че Българската национална телевизия разчита на едни и същи костюми и визуални ефекти.

Ил. 2. Новогодишната програма на БНТ 2023/2024 г. по БНТ 1 на БНТ.

Празничността винаги е с цвят на европейска представа за зимна тропическа танцорка, независимо, че са отминали толкова много години от премахването на идеологически център, който да диктува какви да са образите на телевизионната идеология.

Новогодишната програма от 2023 г. по частната Би Ти Ви ни показва мъжете от бенда на предаването на тв водещия Николаос Цитиридис облечени официално. „Българската самобитност“ е подражание на поп-фолк музиката на Гърция, Турция и Сърбия, и кавър версии на американски образци. Програмата изобилства от самоирония и политическа сатира. И през 2023 г. е пародирана известността, славата и повторението на едни и същи образи от самата телевизия. Обект на сатирата е словото на президента.

Ил. 3. Би Ти Ви, новогодишната програма от 2023 г.

Европейски съюз на площада

Анализът на телевизионните новогодишни програми по БНТ, Би Ти Ви и „Нова тв“ в периода 2000–2025, показва, че присъединяването на България към Европейския съюз е отбелязано по по-различен начин – поканени са артисти от света за новогодишната програма. През 2007 г. на площад „Александър Батенберг“ в София гостува спектакълът на Герт Хоф. За него изданията пишат, че е „признат за един от най-известните и престижни светлинни и сценични артисти в света“ („Днес.бг“, 27.12.2006). Обединението на ЕС води до еднообразие отново в обединеното излъчване на една и съща празнична програма и по трите телевизии – БНТ, „Нова телевизия“ и Би Ти Ви. Многообразието на предложенията е сведено до едно предложение как да празнуваме.

200 души технически екип от СМЕ и германски специалисти заедно с Националната служба за охрана ще подпомагат шоуто, на което се очаква да присъства и премиерът Сергей Станишев. Герт Хоф е световноизвестен като гения зад уникалните светлинни шоуто на „Рамщайн“, той е отговорен и за лайт дизайна на най-новия грандиозен проект на супер групата „Фолкербал“ (...) По покана на различни правителства Хоф е взривявал в светлини градове по целия свят – от Австралия до Китай. Името му стои и зад големите тържества на Акропола в Атина за посрещането на Новия милениум. На мега събитията му са ставали преки очевидци повече от 20 милиона души, а чрез телевизионния екран и над един милиард зрители.“

(„Днес.бг“, 27.12.2006, <https://www.dnes.bg/a/63-sofiya/31341-novogodishno-svetlinno-shou-a-la-quotramshtaynquot-shte-raztrese-sofiya>)

През 2010 г. на Нова година България пак гледа на запад, но този път – към Сърбия. Организаторите на празника в София канят оркестъра на Горан Брегович да изпълнява „Дунавско хоро“. Водещи на „Сцена под звездите“, излъчвано по БНТ тогава са Марта Вачкова и Тончо Токмакчиев, а пеят ветераните на естрадната музика Кристина Димитрова и Орлин Горанов.

След 2015 г. новогодишните програми показват, че културните категории „Изток“ и „Запад“ са еднакво изчерпани от идеи за нова музика и нови текстове, нови идеи. През 2019/2020 г. БНТ обявява, че без духова музика няма Нова година. Програмата се нарича „Хвърчащата духова музика – празнична новогодишна програма“. Градският мездан и зимните празници са заменени с телевизионния екран.

Между програмите на трите национални телевизии – независимо дали е обществена или частна има все по-малко разлики.

Има ли зрители в полунощ на Нова година? Обръщението на президентите след 2000 г. в полунощ

В началото на политическите промени след 1992 г. обръщението на президента е излъчвано само по продължаващата да функционира много дълго като държавна Българска национална телевизия. Обръщението на президента Желю Желев става част от новогодишната нощ.

Частните кабелни телевизии обаче не излъчват в началото словото на президента, то е характерна част от отбелязването на празника на държавната телевизия. През 1998 г. влиза в сила Законът за радиото и телевизията. В чл. 52 на ЗРТ се регламентира какво е правото на президента на обръщение към нацията. Никъде в текста не е записано нищо за новогодишното обръщение. То е част от ритуалите на празника на телевизорите и държавата. Президентите след 1990 г. наследяват този елемент от държавното институционализиране на Нова година като официален празник от времето, в което словото се чете по държавната телевизия от държавния глава Тодор Живков. Това е телевизионна традиция и в някои от обществените телевизии като в Германия, например. През 90-те години на XX век визуално няма особена разлика в декора, на който се прави това обръщение година след година. Променя се мястото на говорещия, както и след 2007 г. част от декора става знамето на Европейския съюз. Всяка година обръщението на президента е обект на анализ, критика или сатира в пресата на следващата седмица от новата година.

Президентската институция има още една особеност по време на коледно-новогодишния цикъл от празници – президентът застава зад различни благотворителни каузи, като „Българската Коледа“.

През 2013 г. по време на обръщението на президента Росен Плевнелиев за първи път словото е направено с многообразие от кадри, а не само говорещият президент. Само че един неправилно поставен кадър от Колорадо, като илюстрация за красотата на Пирин, предизвиква поредица от коментари за лошото състояние на гържавата. По това време новогодишното слово вече е телевизионна рутина, описвано е като скука, която рамкира празника, нещо, което „никой не гледа“, според много изказвания в интернет.

Цялостната визия на обръщението на Росен Плевнелиев в първото му новогодишно появяване е променена: той чете отново от аутокю екрана, но седнал на кресло в Народната библиотека, сред декор от книги. Докато президентът през 2013 г. за първи път не се взира в екрана с текста на словото му, зрителите виждат кадри за красотата на България, за историческите ни слави времена и т.н. Най-вероятно, ако не беше допусната грешка с един от кадрите на Пирин, това щеше да се наложи като модел на видеоилюстрации на обръщението на президента до края на мандата му. Малко след полунощ обаче в интернет форуми започва „разобличаване“ на познанията на президента коя е тази планина в кадъра за красивите български планини. Това е една от най-интересните форми на протест на телевизионната публика във фейсбук срещу формалността на обръщенията – няколко зрители откриват, че това не са фотографии от българските планини, а от Колорадо. Президентът Росен Плевнелиев е уличен от интернет знаещите в незнание. От администрацията обявяват, че отговорност носи не президентът, а ръководителката на екипа по президентското слово – Мария Иванова (бивша журналистка от предаването „Плюс-минус“ и икономически репортер в БНТ). Години наред президентската реч и думи не предизвикват толкова силна реакция, колкото един сгрешен кадър през 2013/2014 г. Проявява се нарастващата власт на симбиозата между влиянието на телевизията и интернет форумите на новосъздадени платформи за споделяне на видео и аудио съдържание, а също така е знак за властта на новогодишните ритуали, които „площадът“ (но този път интернет площадът) трябва да одобри. След тази грешка всяка година президентите четат обръщението към зрителите на фона на българското знаме в студио. Няма импровизации с кадри.

Благодарение на медийната критика във в. „Култура“, може да се види игнориращото отношение към словото на президента в началото на века. През 2003 г., в началото на площадното празнуване в София по време на спектакъла „Сцена под звездите“ са

излъчвани дори рекламите на екраните на сцената, но не и президентското обръщение. На площада почти до сградата на президентството празнуващите не гледат словото на президента. През 2022/2023 г. Николаос Цитиридис имитира обръщението на президента: пародирани са повтарящите се мотиви – „малко за хан Крум“, „за Левски и Ботев, за красивата природа“.

Оспорването на данните кой е най-гледан на Нова година – част от телевизионния ритуал

Освен реакцията на грешката във видеото от обръщението на Росен Плевнелиев, още една реакция на аудиторията търсят телевизорите, за да изобразят кой празнува заедно с тях – част от следновогодишния ритуал е разوماгьосването как се правят пийпълметричните данни. От 2000 г. до 2019 г. Слави Трифонов прави „Шоуто на Слави Трифонов“ по Би Ти Ви. Екипът му прави и новогодишни програми, като данните за гледаемостта им не са оспорвани. След това Слави Трифонов създава своята телевизия „ТВ 7/8“. През 2021 г. Слави Трифонов за първи път влиза в Народното събрание – избран е за народен представител и се отказва чрез онлайн връзка на заседание на НС, за да ръководи от фейсбук партията си „Има такъв народ“ (ИТН).

През 2019 г. Слави Трифонов, като собственик на телевизия „7/8“, оспорва изобретяването на данните, посочвайки какво е сгрешено в метода на измерването: той предоставя във фейсбук данни от 100 000 устройства на „Булсатком“, които са противопоставени на данните на двете пийпълметрични агенции тогава (ГАРБ и Нилсен), които ползват „не повече от 1200 устройства“, според Трифонов. (Пост на Слави Трифонов, фейсбук, 2020 г.)

Така Слави Трифонов връща още на следващия почивен ден празника на общността към делника и комерсиалната стойност на празника. Бунтът на Слави Трифонов срещу данните е много важен, но не води до никакви промени. През 2025 г. агенцията е вече само една – ГАРБ, а данните все повече губят значение. Образите на осмиването са почти еднакви по всички телевизии, независимо, че има частни телевизии.

От фейсбук поста на Слави Трифонов разбираме, че след 23:55, когато двете частни телевизии и БНТ показват новогодишното обръщение на президента, той изправя 12-годишно момче като конкуренция на образите: „Тоест, в последните минути на 2019 година, обръщението на 12-годишния Димитър Самаров по 7/8 ТВ е по-гледано от думите на президента Румен Радев.“

Данни за рейтинзите на новогодишните програми на bTV, Nova, БНТ1 и 7/8 ТВ з 31 декември: (...) Постепенно разликата между първата телевизия 7/8 ТВ и останалите три става все по-голяма, за да достигне в 23:55 ч. до следните стойности:

7/8 ТВ – 23.66% (Новогодишното шоу на Слави Трифонов)

БНТ1 – 18.22% (Сцена под звездите)

bTV – 10.57% (Гласът на България)

Nova – 6.07% (Зоотрополис)

Тоест, в последните минути на 2019 година, обръщението на 12-годишния Димитър Самаров по 7/8 ТВ е по-гледано от гумите на президента Румен Радев.

Образът на детето на Нова година е противопоставен от Слави Трифонов на образа на политическото слово. Само че детският образ като политическа конструкция е част от арсенала на политическото въображение на партии от различни режими на управление. Детето е натоварено с телевизионната задача да изобразява бъдещото чисто начало на годината.

През 2022/2023 г. Николаос Цитиридис по Би Ти Ви също използва рубриката за „децата на известните“, които трябва да бъдат разпознати от други „известни“ в новогодишната нощ. Сред декори на президентски кабинет, със снимки на Ленин, Сталин, Мао и Маркс, Николаос Цитиридис е пред червен бутон. Това е годината, в която Русия напада Украйна с реална, а не символична заплаха. В ролята на тв водещ Цитиридис казва:

Но аз съм реалист – в момента най-вероятно гледате без звук, тълчете се с пържолки и ви остават още три ракии да започнете да се карате за политика. Вижте, България е най-вероятно единствената страна, която си разваля кефа, когато се появява президентът баш в полунощ, за да ти каже, че нищо не е наред, но не се притеснявайте, ще става по-зле. (Би Ти Ви, 2022/2023)

След това самият Цитиридис влиза в ролята на президента и се обръща към нацията със „Скъпи съотечественици“.

Точно тези пародии на словото на президента акцентират върху основния проблем на президентското обръщение – на кого говори президентът? На народа, на обществото или на зрителите? Защото празникът Нова година премахва йерархията, носи в себе си карнавалното начало, преобличането като за бал, като за сурвакане, като за осмиване на всички нередности в обществото чрез маските на кмета, даскала, попа, преобръщането на ролите. Затова президентското слово трябва да бъде като между празнуващи хора, които са равни, които са готови да се препоредят, според хореографията на народното хоро или по време на изгрите по празниците, които създават своя йерархия, но тя е временна, разпада се, щом празникът отмине. Обръщенията на президентите досега имат един и същ

повтарящ се елемент – има проблем със смесването на ролите какво всъщност трябва да изобразява като обществено въображаемо поддържащият новото начало президент. Това вживяване в ролята на демуург е присвоено от президентите като роля. Но празникът има други правила и затова президентското слово предизвиква сатира на шута в телевизионните програми и отрицанието на политическите опоненти. Телевизиите не успяват да разделят политическото говорене на празника, което разкъсва танците. Дотук в новогодишните програми независимо кой е бил българският президент, стои силното желание да е въобразяван ту като аед, като разказвач, възпяващ болките и радостите на изминалата година, ту като Касандра, която ще провиди бъдещето. Но тъй като това са напълно изключващи се роли, понякога в обръщенията си президентите наподобяват ролята на учители, които повтарят как знанието ще ни спаси от болките и ще предотврати най-лошото. Повторението на някакви повели на историята, върху които всяка президентска администрация се упражнява, обаче, би трябвало да водят до моментно сплотяване на нацията, до радост от принадлежност или до гордост. Това така и не се случва, защото президентите грешат каква е тяхната роля на празника.

Понякога през годините се появява риториката на съвременен Тезей, който поставя условия на спътниците си, пътуващи през прехода към демокрация – „ако работим заедно“, „ако положим усилия“ и т.н., то тогава ще се случи желаното бъдеще. И тъй като в по-голяма част на словото им е казано, че не работим заедно, че има корупция, че не са достатъчни тия усилия, то тогава е очевидно за слушащите, че няма как да се променим, тези слова остават само пародирани, без да предизвикат нужния ефект върху обществото. Президентите избират да говорят на народа, сякаш е избран ден, а на Нова година би трябвало да говорят на общностите. Но и в пародиращите ги образи това остава незасегнато – сякаш актьор, играещ президент, трудно излиза от ролята на президента, не напуска временната рамка на условностите на играта.

Обръщения отвъд гържавността: обръщението на водещите към самата „Нова година“ като персонаж и обръщение от новия Дядо Мраз

Йерархията на празника поражда образ на едно много често повтарящо се нереално същество, което преподдържа ролите. Докато президентът се обръща към народа, телевизионните водещи много често говорят на Нова година, като на истинско същество.

Обръщението към *Новата година* като образ често влиза в репертоара на празника. Още през 90-те години Васил Василев-Зуека прави една от най-добрите си роли в превъплъщението на образите на Старата и Новата година, за да убеди зрителите,

че всичко зависи от личния избор и действия. През 2020 г. Димитър Рачков в новогодишното си шоу се обръща към „зрителите“:

Уважаеми зрители,

а, бе, много мрънкаме, бе, все се мръщим, все се топорчим на някого. Все сме недоволни. Когато ни попитат как сме, ние отговаряме: „Мани, ужас“. А, бе, пробвай един път да кажеш – много съм добре. Ако трябва, излъжи. Разрои ги тия вежди и ще видиш как ще ти светне!

Доказано е, уважаеми зрители, че в намръщването участват 42 мускула, а в усмивката – 44. Е, вие за два мускула ли сте? Щото като се замислиш – кое пък е чак толкова зле-то? Кажете ми! Ракията ни – ракия, мръвката ни – мръвка, никъде по света не могат да ядат и пият като нас. Ама никъде! Никъде, като ви казвам!

Да, може да не печелим колкото европейците. Запомнете от мен – понякога и теснотията е радост. Бедността не е черта на характера. Не сме ли богати с децата си, не сме ли богати с внуците си, не сме ли богати с приятелите си. Море ли нямаме, планини ли нямаме, песни ли нямаме, дето Космосът ги слуша чак. Ами тогава защо да се превръщаме в световните мрънкачи?

Дайте ги, бе, дайте ги ония два мускула! Дайте да се усмихнем на Новата година! Тогава Новата година ще си каже: бе, гледай ги тия българи, бе, усмихват ми се. И в отговор тя ще ми се усмихне. Да, изпращаме една трудна година!“

(<https://play.nova.bg/video/rachkov-show/season-2/rachkov-show-2021-12-31-2/556650>)

В тези модерни „наричания“, ако може така да бъдат определени, е много по-видима традицията на сурвакането – изброяване на антитези като „теснотията-Космоса“, „богати-бедни“, са част от равносметката на празника. *Имането* е свързано с децата, внуци, приятели. Особено силно това се вижда през двете години на затваряне по домовете, заради пандемията от Ковид-19, маската на устата присъства в новогодишната програма – като напомняне за здравето, което става център на тези телевизионни обръщения към „Новата година“. За разлика от пандемията, войната в Украйна не предизвиква подобен отклик и почти не може да бъде открита като тема в новогодишните обръщения на телевизионните водещи през 2023 г. Тя е част само от президентското обръщение към нацията в полунощ. Много рядко са пожеланията за мир.

През 2018 г. словото към Новата година на Слави Трифонов звучи така:

Уважаеми зрители, в края на всяка година ние, хората, си пожелаваме много неща. Някои от тях се сбъдват, а други – не. Но всъщност щастието не е в това, което си пожелаваме, а в това, което ни се случва сега – в момента. Хората, които са около нас, онези, които ни обичат. Уважаеми зрители, те са нашето щастие – честита нова година!“ (Новогодишното шоу на Слави, 31.12.2018)

Ил. 4. Слави Трифонов като водещ и продуцент на новогодишната програма на Би Ти Ви през 2018 г. заедно с актьора Красимир Радков.

В първите новогодишни програми след 1990 г. има символна борба между образите на Дядо Коледа и Дядо Мраз. Многобройни анкети изпълват ефира на БНТ с подобен въпрос – кой е предпочитаният старец. Когато е продадена честотата на Ефир 2 и се появява първата частна национална телевизия Би Ти Ви виждаме една от най-съществените промени след 2000 г. – по празниците вече българите са поздравявани не от кого да е, а от върховната фигура на комерсиалните медии – Рупърт Мърдок. Неговите обръщения са превърнати в традиция в периода 2000–2008 от Би Ти Ви, сякаш е новият Дядо Мраз. От тези обръщения трудно се разбира на кого говори Мърдок. След 2008 г. новите телевизионни собственици не се явяват, а и частните телевизии започват да излъчват словото на президента на Републиката.

Обикновеният човек и самотното празнуване

„Влизането в телевизора“ и масовото желание да се види телевизията отвътре е често използван сюжет в програмите от 2000 г., когато актьорът Любо Нейков „скача в ефира“ на Би Ти Ви, до 2023 г., когато тв водещият Николаос Цитиридис анимира отделните части на програмата, преминавайки в ролята на обикновен зрител. Това са модели, използвани в новогодишните програми през 80-те години на XX в. по Българската телевизия. Постепенно БНТ изоставя този модел на „малкия човек“, който влиза в кухнята на телевизията, и залага на естрадните звезди. Но търговските телевизии връщат този мотив – за празника, преживян от

обикновения човек, който попада до телевизионни звезди като тв водеща по Би Ти Ви през 2001 г. Ани Салич или водещите на „Аламинут“.

И през 80-те години по държавната телевизия, и след 2000 г. по времето, когато моделът е търговски, фигурата на „обикновения човек“, който влиза в телевизора, е само мъж, никога телевизията не е достъпна на Нова година за „обикновената жена“.

„Човекът от народа“, който трябва да бъде видян на телевизионния екран, винаги е мислен като мъж. Според частните телевизии, Нова година не търпи самотните хора като зрители, те задължително трябва да намерят с кого да празнуват. БНТ дори предлага решение на проблема със самотните зрители – да излязат на площада и да слушат поканените от общината групи и ансамбли. За разлика от търговските телевизии Би Ти Ви и „Нова тв“ след 2000 г., обществената БНТ се връща на тържествата на площада и търси програма, която се прави от друг организатор – общината.

Образите на другия в новогодишната програма и мултикултурното българско общество в кадър веднъж в годината

В периода 2015-2024 г. новогодишните програми по Би Ти Ви и по „Нова телевизия“, се имитират взаимно заедно с БНТ, в надпреварата кой ще събере повече различни лица на етническите малцинства и групи в България. Новогодишната програма на БНТ през 2022 г. е водена от Руслан Мъйнов – самият той с интересна биография, която обича да разказва, и Александра Сърчаджиева. По Би Ти Ви през 2023 г. в „Шоуто

Ил. 5. Актьорите Камен Воденичаров и Тончо Токмакчиев в ролята на „брат‘чеди“-хамали, които трябва да подредят тв студиото в „Новогодишен калейдоскоп“ през 2023/2024 г. по БНТ.

на Цитридис“ водещият Николаос Цитиридис сам иронизира „различието“ си: че той е избран от телевизията като чужденец, който да прави забавна програма по Би Ти Ви, за да не обвиняват българин, че се е провалил, ако не се справи. Макар че самият Цитиридис нееднократно повтаря, че той всъщност винаги е живял в България.

Най-популярни са образите на двамата хамали, в ролята актьорите Камен Воденичаров и Тончо Токмакчиев, които изграят „брат‘чеди“, недоразбиращи езика, които се осмиват взаимно. Когато те са по БНТ, по „ТВ7/8“ – техните образи са играни от други актьори.

Ил. 6. Слави Трифонов водещ през 2019 г. вече на новогодишната програма по „7/8 TV“. Заедно с Камен Воденичаров и актьора Красимир Радков.

Политическата сатира в телевизионните програми на Нова година

Дълго време през 90-те години на миналия век телевизията се лута в отговор на въпроса: *какво се прави на Нова година? Как да я празнуваме Нова година?* Кореспонденти от различни държави изпращат поздравления – ту от Австралия, ту от плажа в Бразилия.

След 2000 г. телевизиите вече предлагат решения как се празнува Нова година. Трябва да измислят две празнични програми – разнообразни, които се излъчват много близко във времето – за колективната Коледа, както е наричан празникът Рождество Христово. Първоначално са пренесени част от практиките от Коледа в часовете на празника Нова година. Канят се гледачки и гадатели, които да предвещават каква ще е Новата година, водещите на новогодишните програми теглят хумористични късмети от новогодишната баница. Баницата с късметите е и коледна, и новогодишна практика според телевизиите. Елхата е хем коледна, хем новогодишна. Представата за Нова година с официални рокли и класическа музика се оформя и като наследство от програмите преди 1990 г. След появата на първите частни телевизии виждаме, че на Нова година е невъзможно без игра и без комедийни програми. Но как да се открие кое е смешното?

През 1996 г. по БНТ започва да се излъчва предаването „Клуб „НЛО“, правено от актьорите Велко Кънев, Георги Мамалев и Павел Поппандов (от филма „Оркестър без име“, сниман през 1981 г.). Тримата актьори участват като група „НЛО“ в новогодишните програми. След 1996 до 2004 г. в предаването се включват и Антон

Радичев, Петър Попйорданов, Мария Сапунджиева и Мария Статулова. Предаването е с изпълнителен продуцент бизнесменът Добромир Гуцеров, който през 2005 г. става народен представител от „Коалиция за България“. Той е един от основателите на икономическото сдружение „Възраждане“, в което влизат през 2001 г. Васил Божков, Емил Кюлев, Тошо Тошев, Радосвет Радев. Икономическият клуб „Възраждане“ иска да бъде разпознаван като център на стратегически предложения за икономиката в началото на новия век. Предаването „Клуб „НЛО““ оказва голямо влияние в телевизионната сатира, като създава голяма част от клишетата, но е редно да бъдат отделно анализирани образите, които актьорите успяват да превърнат в сатира срещу новите отрицателни явления в обществото и политическия живот.

Добромир Гуцеров не е единственият политик, който тръгва от комедийни предавания в телевизията, много от сценаристите и режисьорът на „Ку-ку“ стават народни представители – като Любо Дилов-син, който най-напред е от партията им „Гергьовден“, а след това и от ГЕРБ, а Петър Корумбашев – от БСП. Режисьорът Нигал Алгафари става политически консултант, говорител, анализатор, пиар на различни партии, а Слави Трифонов прави най-напред референдум, а след това и собствена партия „Има такъв народ“ и сценаристите му съчетават професията с тази на народни представители.

Политическата сатира има дългогодишни традиции в историята на българската телевизия. В частните телевизии на нея залагат водещи като Слави Трифонов или Николаос Цитиридис по Би Ти Ви, има я и в някои от скетحوвете на Димитър Рачков по „Нова тв“. Това е много специфична ситуация, тъй като новогодишните програми се правят от българските еквиваленти на водещите на американското късно шоу, които правят политическата сатира. Епизоди от образците на руската или украинската телевизия на новогодишните програми рядко достигат до българските зрители през българските телевизии. Те обаче са гледани и от България в интернет. През 2012/2013 г. украинският актьор Володимир Зеленский и руският актьор Максим Галкин водят заедно новогодишната програма по телевизия „Россия 1“. Максим Галкин изразява гражданската си позиция срещу войната в Украйна, заедно със съпругата си Алла Пугачова в Русия. През 2022 г. точно актьор, познат с изкуството си и в новогодишните програми, става президент на Украйна.

Анико Имре аргументира тезата си, че могат да бъдат открити прилики и сближавания между сатиричните формати в „късния социализъм“ и „късния либерализъм“. Имре доказва, че постсоциалистическата телевизионна сатира не може да се приема само като „внос“ на западни формати след 1989 г. Наблюдава се двустранен процес на преминаване на културния обмен – както западни програми са

показвани в социалистическите телевизии, така и изпълнители на социалистическото музикално изкуство забавляват западна публика. След 2000 г. има опити за политическа сатира по телевизията в България, но тя е много по-слаба от развитието на политическата сатира по радиото (Търколева, 2023), тъй като след 2000 г. се наблюдават съществени разлики в развитието им (Попова, 2015; Popova, 2024).

Нова година – като празник на повторемостта, а не на новото

Особеното свойство на Новата година като празник е, че не би трябвало да се преживява втори път поне в рамките на една година. Обаче телевизионните програми използват записите от нова година многократно за запълване на последващите програмни линии. Преживява се накратко цялата изминала година. Телевизионните ритуали включват обзори – най-често около 30-минути – на по-важните според редакторите и водещите политически и обществени събития през изминалата година. След 2000 г. се появява гадаенето, врачките и един нов вид планова икономика на предстоящото щастие по телевизията. Часове преди новата 2025 г. по БНТ може да бъде видян хороскопът на двама души, които обясняват защо е била възможна Френската революция с ... навлизането на Плутон в Рак. За разлика от други елементи, които са прекъсвани, отхвърляни и възстановявани, ето тази част с гадателските телевизионни практики е непроменяна от началото на 90-те години. След дългото очакване на раждането на частна национална телевизия Би Ти Ви, и „Нова тв“ са изчерпали ресурса си на нови телевизии. През 2010 г. във филмовите им програми по нова година „Сам вкъщи“ и „Умирай трудно“ са превърнати във **филми-манифести на анти-цифровизацията**. Критиката и пародията срещу това еднообразие на празничните филми ги утвърждават като филмови клишета, така че ако изчезнат, най-вероятно ще предизвикат протести и смущения в публиката.

А Нова година оригинално преживяване ли е? Дори Новогодишният празничен концерт на Виенската филхармония вече не се преживява само на 1 януари. Има три издания и се продават билети и за 30, и за 31 декември, но телевизиите, които са част от Европейския съюз за радио и телевизия, все още поддържат илюзията, че валсовете звучат само и единствено в първия ден от годината. И в България новогодишните концерти почват от 30 декември, ако гледаме телевизия. През 2015 г. още един принцип на социалната безпаметност се повтаря по празниците – желанието всичко да е обявено като „ексклузивно“, с която телевизиите обявяват нещо повтарящо се. В телевизия „Европа“ звучи новината, че Васил Найденов и Богдана Карадочева са прекарали времето си в тяхно предаване, а малко след това ТВ7 рекламира „ексклузивното“ присъствие на Васил Найденов „само“ в тяхното студио точно на Васильовден.

В същото време, когато действително има ексклузивно събитие, което никой не очаква – Русия обявява военно нападение над Украйна и са убити много хора само месеци след новогодишните празници, то е оставено на заден план. Сценаристите на новогодишните програми отказват да говорят за войните на празника. Тя се появява само в журналистиката през деня и в обръщението на президента.

Заклучение

Политическата сатира се появява на Нова година, когато има устойчиви образи на политици, които позволяват на зрителите да разпознават сатирични шаржове. Ако държавата се е отдръпнала от функцията си на пораждаща и контролираща съдържанието на новогодишните програми сила, то корпоративните интереси на телевизиите и общината са заели мястото ѝ. Елементите на новогодишния ритуал започват да се подреждат от гуджеите на площада в столицата, където се провеждат постоянни новогодишни концерти, предавани по телевизиите.

Има три устойчиви елемента на сатирата в новогодишните програми и през 80-те години, и по време на прехода към демокрация след 2000:

- 1/ самоиронията на обикновения човек
- 2/ иронизиране на взаимоотношенията между мъж и жена
- 3/ самоиронията на телевизионния артист и на телевизията като медия, която всички искат и на всички е омръзнала новогодишната ѝ програма.

През 1987 година Георги Парцалев е иронизиран като омръзнал на публиката образ на новогодишните програми, същата е ролята и на актьора Никола Анастасов, който играе себе си като телевизионен водещ, познат до болка на зрителите. Смехът е предизвикан от самоиронията на телевизионните заслужили и народни артисти, които осмиват популярността, която дава телевизията, и умората от това средство за масово забавление. В новогодишните програми телевизията е наричана само телевизия – нито средство за масова информация, нито медия, която много по-късно (едва когато се появи интернет) е наречена „традиционна медия“. Само десет години по-рано – през 1977 г. телевизията е иронизирана като трибуна, на която всички бързат и настояват да се покажат, като мездан, на който всички искат да свирят, но тогава тя е новост. През 2000 г. първата новогодишна програма на толкова дълго чаканата първа частна национална телевизия Би Ти Ви разиграва сюжет, в който е възнята новата, различна от държавната телевизия, като „техническото чудо“ частна телевизия влиза в дома на обикновения човек и преобръща света му, като са разигравани всички елементи на битови сценки с мъж-гримьор, който се представя за жена на домакиня, за да може телевизията да

отговори на изискванията на зрителите да е на гости на сплотеното българско семейство., През 2000 г. новата частна телевизия е консервативна по отношение на теми като семейство и секс, самоцронията към изобретяването на типажи за целите на репортерки (те винаги са жени, според сценаристите, а не репортери), пратени да направят на всяка цена пряко включване от дома на „сплотено семейство“, да изработват визуалните клишета на Нова година връща пародията на телевизията в центъра на вниманието. Визуалните репрезентации на теми като любовта, отношения между партньорите в двойката, особено в младежките култури, еднородна любов са анализирани в текстовете на Ния Нейкова (Нейкова, 2008; Нейкова, 2017) и Валентина Георгиева (Георгиева, 2017).

Немалка част от телевизионния ритуал на изпращане и посрещане на Нова година е съставен от елементи, които преминават от времето на началото на миналия век до сега. Други елементи са трансформирани, като се стига до заместване на Дядо Мраз с Рупърт Мърдок като отправящ послание за здраве на зрителите на телевизията, която има български консултант Красимир Гергов.

През 2024 г. телевизията е в особено състояние – тя вече не е нито традиционна, нито модерна медия. Но точно новогодишните ритуали ни показват, че въпреки всички предсказания за смъртта на медиите, зрители и слушатели ще търсят медиите, които ги срещат с хора с техните музикални нагласи на поколението, нещо, което не може да направи дори най-добрата видеоплатформа. А танцуването заедно на хорото не е само народна традиция, а търсене на общуване с хора, радващи се да бъдат публиката на площада, снимана от телевизията.

Най-напред само БНТ, а след това постепенно и Би Ти Ви и „Нова тв“ се опитват да поддържат в едно на Нова година четири големи символа:

- обръщането към бог (с изпълнението на „Многая лета“),
- гържавността (словото на президента),
- родината (химна)
- и народната радост (с „Дунавското хоро“).

И частни, и обществена телевизия ни казват, че Нова година е публичен празник, празнува се с общността. БНТ обаче всяка година настоява, че е празник на народа, като изтъква мултиетническо музикално и кулинарно богатство на този народ. И президент, и телевизионен водещ обаче имат едно и също послание в новогодишните си обръщения – народът трябва да направи още нещо, винаги нещо не достига в това, което прави народът, трябва да промени исканията и очакванията си, за да може да ги постигне през новата година. И президентът, и

водещите на трите телевизии упрекват какво искаме на Нова година, а не какво политиките и обществото да направим през годината.

Библиография

Вачков, Лъчезар. 2022. "Математика на носталгията". В: Сб. Журналистика, ценности, свят. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 217-227.

Георгиева, Валентина. 2017. "Болница за любов", Семинар_BG, 17. <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy17/745-bolnitsa-za-lyubov.html>

Димов, Венцислав. 2019а. *Музиката за народа на медийния фронт (Меката власт на народната и популярна музика в Социалистическа България)*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“.

Димов, Венцислав. 2019б. "За някои медийни метаморфози (как „чалгари“ стават „лидери на граждански каузи“)”. Медialog, 5/2019, 8-31.

Дичев, Ивайло. 2019. *Културни сцени на политическото*. София: Просвета.

Дончева, Кристина. 2018. "Коледа и Нова година между частното и публичното". *Българска етнология*, 3, 309-325.

Колева, Даниела. 2021. "Празниците при социализма и техните употреби". Семинар_BG, 20. <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy20/789-praznitsite-pri-sotsializma-i-tehnite-upotrebi.html>

Лулева, Ана. 2020. "Традиция и традиционализация. Калоферското мъжко хоро". В: *Етнологията в променяния се свят. Сборник в чест на 80-годишния юбилей на проф. Радост Иванова*. София: Издателство на БАН „Проф. М. Дринов“.

Нейкова, Ния. 2008. "Младежките микрокултури – места за среща в градското пространство". В: Сб. *Новите млади и новите медии*. София, 78-86.

Нейкова, Ния. 2017. "Визуализация на съпрузи. Мачмейкингът и техниките на експертната съдбовност". Семинар_BG, 17. <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy17/741-vizualizatsiya-na-sapruzi.html>

Пейчева, Лозанка и Венцислав Димов. 2005. *Музика, ромии, медии*. София: Звездан.

Пейчева, Лозанка. 2008. *Между Селото и Вселената: старата фолклорна музика от България в новите времена*. София: АИ „Проф. Марин Дринов“

Пейчева, Лозанка. 2019. „Народният дух“ в авторските песни в България. София: УИ „Св. Кл.Охридски“.

- Петков, Владислав. 2017. "БеГевизия: избори и референдум като музикална класация". *Семинар_BG*, 14. <https://seminar-bg.eu/spisanie-seminar-bg/broy-14/658-bgviziya.html>
- Петрова, Силвия. 2023. "Постистина и лайфстайл: медийни образи на войната". *Социологически проблеми*, 55/1, 188 - 210.
- Попова, Жана. 2015. *Жанрове и форми на забавлението в телевизията*. София: Полиграфюг.
- Попова, Жана. 2022. *Медийните биографии на естрадните музиканти в периода 1989-2020*. УИ „Св. Кл. Охридски“.
- Попова, Снежана. 2001. *Социално време и медиен разказ*. София: ЛИК.
- Попова, Снежана. 2019. "Отвъд колективните въображаеми: разкази без разказвачи". *Медialog*, 6, 151-161.
- Спасов, Орлин. 2017. „Трудната европеизация: българските медии в контекста на ЕС“. *Социологически проблеми*, 49 (1-2), 165-185.
- Стателова, Розмари. 2019. *Естрада и социализъм: Проблясъци от Розмари Стателова*. София: Рива.
- Търколева, Лора. 2023. "По дигиталните следи на (не)определимото смешно в ефир: странният случай на Божан Петров". *Медialog*, 14, 66-90.
- Angelova, Vyara. 2018. "Forming the 'Socialist nation' through television (1960-1980) in Bulgaria. TV programs for children". *Реторика и комуникации*, 34, ISSN (online):1314-4464. <https://rhetoric.bg/contributors-3>
- Doncheva, Kristina. 2018. "Christmas and New Year between the Private and the Public", *Balgarska etnologia/ Bulgarian Ethnology*, 3, 309-325
- Ibrosheva, Elza, Maria Stover. 2017. "East Meets West: The Cultural History of Television in Bulgaria". *VIEW*, 6/ 11, 6-21. DOI: 10.18146/2213-0969.2017.jethc119
- Imre, Aniko. 2016. *TV Socialism*. Duke University Press. doi.org/10.2307/j.ctv11vc8qz
- Marinos, Martin. 2021. "Roma, Race and Socially Engaged Television on the Fringes of Europe". *VIEW Journal of European Television History and Culture* 10 (20). <https://viewjournal.eu/articles/10.18146/view.272/>.
- Marinos, Martin. 2023. *Free to Hate: How Media Liberalization Enabled Right-Wing Populism in Post-1989 Bulgaria* (Champaign, IL: University of Illinois Press).

- Marinos, Martin and Spassov, Orlin. 2023. "The Media in Southeastern Europe – Socialism, Transition, Capitalism. An Introduction". *Southeastern Europe*, 47, 1–26.
- Mihelj, Sabina. 2012. "Television Entertainment in Socialist Eastern Europe. Between Cold War Politics and Global Developments". In: *Popular Television in Eastern Europe During and Since Socialism*. Routledge. eBook ISBN9780203110201
- Mihelj, Sabina. 2017. "Memory, Post-socialism and the Media: Nostalgia and Beyond". *European Journal of Cultural Studies* 20, 3, 1–16.
- Mustata, Dana. 2012. "'The Revolution Has Been Televised ...': Television as Historical Agent in the Romanian Revolution". *Journal of Modern European History / Zeitschrift Für Moderne Europäische Geschichte / Revue d'histoire Européenne Contemporaine*, 10(1), 76–97. <https://www.jstor.org/stable/26265960>
- Pehe, Veronika. 2020. *Velvet Retro. Postsocialist Nostalgia and the Politics of Heroism in Czech Popular Culture*. Berghan. <https://doi.org/10.3167/9781789206289>
- Popova, Zhana. 2020. "Stories about socialist culture as told 'estrada musicians' in Bulgaria: two perspectives on the past from 1990–1992 and 2010–2018". *FACTA UNIVERSITATIS Series: Philosophy, Sociology, Psychology and History*, 19, 2, 2020, 141 – 152. <https://doi.org/10.22190/FUPSPH2002141P>
- Popova, Zhana. 2024. "Invisible professional TV watchers under surveillance". *Filosofiya – Philosophy*, 33, 3s, 124–133.
-

Благодарности

Авторът изказва благодарност за финансовата подкрепа от проект „Поп-култура, поп-политика: дигиталният обрат. Интердисциплинарни анализи на пресечността между меди, култури и политики“ (2021 – 2025), финансиран от фонд „Научни изследвания“ в рамките на Национална програма „Фундаментални изследвания“, номер на договор H55/2, 15.11.2021 г.

Aknowledgements

The author gratefully acknowledges the support of the project “Pop culture, pop politics: the digital turn. Interdisciplinary analyses of the intersection between media, cultures and politics” (2021–2025), funded by the Bulgarian National Science Fund within National Program “Fundamental Studies”, contract number KP-06-H55/2, 15.11.2021.

Биографична справка: Жана Попова е доцент във ФЖМК, СУ „Св. Кл. Охридски“, в катедра „Радио и телевизия“. Автор е на монографиите „Диалогови модели. Между събитията и медийните образи“ (УИ „Св. Кл. Охридски“, 2013); „Жанрове и форми на телевизионното забавление“ („Полиграф ЮГ“, 2015), на глава за историята на БНТ в сборника „БНР и БНТ – между държавата и обществото 1989-2015“ (УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017). През 2020 г. завършва монографията „Медийните биографии на естрадните музиканти в България след 1989 г.“. Заедно с проф. дсн Снежана Попова е съставител на сборника „Въпросът за справедливостта. Съдените журналисти в България“ (УИ „Св. Кл. Охридски, 2022). Член е на редколегията на научното списание „Медialog“ (www.medialog.bg).

Short bio: Zhana Popova is an Associate Professor at the Faculty of Journalism and Mass Communication at Sofia University. She is the author of the monographs "Dialogue Models. Between Events and Media Images" ["Диалогови модели. Между събитията и медийните образи"] (2013) and "Genres and Forms of TV Entertainment" ["Жанрове и форми на телевизионното забавление"] (2015). She is also the author of a chapter in the book "BNR and BNT - between State and Society 1989-2015" ["БНР и БНТ – между държавата и обществото 1989-2015"] (2017). In 2020 Popova completed the monograph "The media biographies of pop musicians in Bulgaria after 1989" ["Медийните биографии на естрадните музиканти в България след 1989 г."]. Together with Prof. Dr. Snezhana Popova, she is the editor of the collection "The Question of Justice. The Journalists on Trial in Bulgaria" ["Въпросът за справедливостта. Съдените журналисти в България"] (Sofia University Press, 2022). Popova serves at the editorial board of *Medialog* (www.medialog-bg.com)

E-mail: ztpopova@uni-sofia.bg

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8786-1625>